

בחג הסוכות מוטל עלינו להחיות המקטרג בהפיכתו לסניגור על ידי תשובה מאהבה!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

במקום גלות, ואחר כך הזכירו מצות ארבעה מינים שהם רמז על הצדיקים שבדור שיוצאים זכאי בדין מצד מעשיהם הטובים.

קושיית רבי אלעזר ותירוצו של רשב"י

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו להבין מאמר בתיקוני זוהר (תיקון ל כט.) בשאלה ששאל רבי אלעזר מרשב"י אביו בענין ארבעה מינים:

"קם רבי אלעזר ואמר, אבא אבא אמאי אתמר ביומא קדמאה דסוכות, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, אמר ליה ברי מאני קרבא בימינא נטלין לון, ובאלין מאני קרבא אינון ישראל רשימין דנצחין דינא. מתל למלכא דהוה ליה דינא וקרבא בע' אומין, ולא הוו ידעין מאן נצח דינא, ושאלין ליה מאן נצח דינא, אמר תסתכלון באלין דרשימין במאני קרבא ותנדעון מאן נצח דינא."

ובתרגום ללשון קודש:

"קם רבי אלעזר ואמר, אבא אבא למה נאמר ביום ראשון של סוכות, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, אמר לו, בני כלי מלחמה ביד ימין נוטלים, ועל ידי כלי המלחמה מוכח שישראל נצחו בדין. משל למלך שהיה לו משפט ומלחמה עם שבעים אומות ולא ידעו מי ניצח, ושואלים אותו מי נצח בדין, אמר תסתכלו באותם שאוחזים כלי מלחמה ותדעו מי נצח בדין."

וצריך להבין מה היה קשה לרבי אלעזר ששאל: "למה נאמר ביום ראשון של סוכות, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר", כי אם נתכוון לשאול רק על טעם המצוה, מדוע הזכיר בשאלתו: "למה נאמר ביום ראשון של סוכות", שהרי עיקר שאלתו היתה: "למה נאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר", לשם מה הזכיר בשאלתו שפסוק זה נאמר ביום ראשון של סוכות.

אך לפי האמור יש לומר כי רבי אלעזר נתקשה בקושיית המפרשים, מדוע הזכיר הכתוב ביום ראשון של סוכות מצות ארבעה מינים לפני שהזכיר מצות סוכה שהיא נוהגת גם בלילה, וזהו שאמר: "קם רבי אלעזר ואמר אבא אבא, אמאי אתמר ביומא קדמאה דסוכות, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר", הלא היה ראוי להקדים מצות ישיבת סוכה שהיא נוהגת גם בלילה.

על כך השיב לו רבי שמעון בן יוחאי, כי תכלית מצות ארבעה מינים היא להורות שכלל ישראל נצחו ויצאו זכאי בדין, לכן הקדים הקב"ה מצות ד' מינים שמורה על הנצחון של ישראל, לפני מצות ישיבת סוכה שהיא באה כדי לכפר על ישראל: "שמא יצא דינם לגלות, ועל ידי כן עושים סוכה וגולין מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהם כאלו גלו לבבל".

על ידי תשובה מיראה המקטרג נהרג

אמנם ראוי להתבונן בדברי הפסיקתא, שהקב"ה נתן לנו מצות סוכה מחמת הספק

קושיית המפרשים: מדוע הקדימה התורה מצות ד' מינים שהוא רק ביום למצות סוכה שהיא כבר בלילה

מדרש: הקב"ה נתן לנו מצות סוכה כדי להציל אותנו מגזירת הגלות שנגזרה עלינו בראש השנה ויום הכיפורים

מדרש: הקב"ה מלך העליון נתן לנו מצות ד' מינים כדי שיראו כל באי עולם שניצחנו בדין כנגד הגוים

הקב"ה הקדים ד' מינים שמורה על ניצחון ישראל למצות סוכה שהיא בבחינת גלות לכפר על הגלות

ישיבת סוכה היא במקום גלות

והנה על מה שצונו הקב"ה על מצות סוכה דוקא אחרי ראש השנה ויום הכיפורים, מצינו בפסיקתא דרב כהנא (פרק כח) כי זהו לטובת ישראל להצילם מגזירת הגלות:

"עושים סוכה אחר יום הכיפורים, כי בראש השנה יושב הקב"ה בדין על באי העולם וביום הכיפורים הוא חותם את הדין, שמא יצא דינם לגלות, ועל ידי כן עושים סוכה וגולין מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהם כאלו גלו לבבל".

הרי שמצות ישיבת סוכה תכליתה להשלים גלות שנתחייבו בה ישראל בדין. וכן אנו אומרים בתפלת יהי רצון שלפני מצות ישיבת סוכה: "ובזכות צאתי מביתי החוצה ודרך מצותיך ארוצה, יחשב לי זאת כאלו הרחקתני דוד, והרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני".

לעומת זאת מצות ד' מינים היא להורות שישראל יצאו זכאי בדין כמבואר במדרש (ויק"ר ל ב):

לקראת חג הסוכות הבא עלינו לטובה דבר בעתו מה טוב להתבונן בשתי מצוות הממלאות את מהותו של חג הסוכות: א) מצות נטילת ארבעה המינים, ב) מצות הישיבה בסוכה, שעל שתי מצוות הללו נאמר בתורה (ויקרא כג מ):

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים, וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה חוקת עולם לדורותיכם בחדש השביעי תחוגו אותו, בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם".

מדוע הקדים הקב"ה מצות ד' מינים למצות סוכה

נקדים קושיית המפרשים שעמדו על ההבדל שמצינו בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה, בסידור שתי המצוות ארבעה מינים והישיבה בסוכה, כי בתורה שבכתב נזכרה קודם מצות לקיחת ארבעה המינים: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", ורק אחר כך נזכרה מצות הישיבה בסוכה: "בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות".

ואלו בתורה שבעל פה במשנה בגמרא (מסכת סוכה) וכן בטור ובשלחן ערוך (הלכות סוכה) הקדימו חכמינו ז"ל לסדר הלכות הישיבה בסוכה למצות ארבעה מינים, הן אמת שמצות סוכה קודמת למצות ארבעת המינים, שהרי מצות סוכה נוהגת גם בלילה הראשון של החג, ואילו מצות ד' מינים אינה נוהגת רק ביום כמבואר בשלחן ערוך (או"ח סימן תרנב סעיף א): "מצות לולב ביום ולא בלילה", אך לפי זה קשה מדוע אם כן הקדים הכתוב מצות ארבעה מינים שאינה נוהגת רק ביום למצות סוכה שנוהגת גם בלילה.

ונראה ליישב קושיא זו, על פי מה שמצינו בכמה מקומות שהקב"ה מרוב אהבתו מדגיש את שבחם של ישראל, ואילו ישראל מרוב אהבתם מדגישים שבחו של הקב"ה, כמו שמצינו במלחמת מדין (במדבר לא א): "וידבר ה' אל משה לאמר, נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים... וידבר משה אל העם לאמר, החלצו מאתכם אנשים לצבא, ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין".

ומפרש במדרש תנחומא (שם אות ג) שהקב"ה הדגיש כי רצונו לנקום "נקמת בני ישראל" לכבודם של ישראל, ואילו משה רבינו הדגיש שרצונו לתת "נקמת ה'" במדין לכבוד ה'. וכן שנינו בגמרא (ברכות ו.) כי בתפילין של ישראל אנו מזכירים שבחו של הקב"ה: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ואילו בתפילין דמרי עלמא מזכיר הקב"ה שבחם של ישראל, שנאמר בהם הפסוק (דברי הימים א יז כא): "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

שמא יצא דיננו לגלות, ועל ידי שאנו גולים מהבית לסוכה הרי זה כאילו גלינו לבבל, שהרי ביום הכיפורים כבר סלח הקב"ה לכל עוונות בית ישראל, כמו שהבטיחה התורה הקדושה בדברים מפורשים (ויקרא טז ל): **"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו"**, מדוע אם כן אנו חוששים עדיין שמא יצא דיננו לגלות, ולכן אנו צריכים כפרה על ידי הישיבה בסוכה שהיא בבחינת גלות.

והנה מצינו על כך רעיון נשגב בדרשות "ערוגת הבשם" (סוכות דף קכח: ד"ה ולקחתם), שעמד על מה ששינינו בגמרא (יומא פו:)‏ כי על ידי תשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות, ולכאורה יפלא כי הן אמת שאין בכח תשובה מיראה להפוך את העוונות שיחשבו כזכיות, אבל מהי הסברא לומר שהזדונות נעשות שגגות, ממה נפשך אם תשובה מיראה נחשבת לתשובה היה ראוי לומר שאין כאן עוונות ולא זכיות, ואם תשובה כזו אינה נחשבת הרי נשארו הזדונות במקומם.

וביאר הענין על פי מאמר המדרש (ילקוט שמעוני נחום רמז תקסא) על הפסוק (תהלים קמה ט): **"טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו - טוב ה' לכל, יכול לכל, תלמוד לומר ורחמיו על כל מעשיו"**. ופירש הגה"ק החיד"א ב"מדבר קדמות" (מערכת ת אות לד) על פי מה ששיניו במשנה (אבות פ"ד מ"א): **"העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד"**. כי על ידי קיום המצוה נברא מלאך טוב שממליץ טוב על האדם, ואילו על ידי העבירה נברא מלאך רע שמקטרג על האדם.

והנה כאשר אדם שב בתשובה מיראה, נוטלים החיות מהמלאך המקטרג שנברא על ידי מעשיו הלא טובים, ולכאורה מכיון שטוב ה' לכל היה ראוי שירחם עליו הקב"ה שלא לבטלו מן העולם, אבל היות שנברא על ידי העבירה אין הקב"ה מרחם עליו, כי אם ישאר בחיים הרי ימשיך לקטרג על האדם ויזכיר את העבירה.

וזהו ביאור המדרש: **"טוב ה' לכל, יכול לכל"**, פירוש יכול שהקב"ה הוא טוב אפילו על המקטרג שנברא מהעוונות, שהקב"ה מרחם עליו להשאירו בחיים, **"תלמוד לומר ורחמיו על כל מעשיו"**, הקב"ה אינו מרחם רק על **"כל מעשיו"** שהוא עצמו ברא, אבל המקטרג שנברא מהעוונות אינו **"מעשיו"** של הקב"ה אלא מעשה בני אדם, לכן אין הקב"ה מרחם עליו אלא הוא מתבטל מן העולם.

מוסיף על כך ה"ערוגת הבשם", כי כל זה הוא רק אם החוטא שב מיראה, שאז אין בכח התשובה להפוך את העוונות לזכיות, אבל אם הוא שב בתשובה מאהבה אשר זדונות נעשות כזכיות, אזי גם המקטרג נהפך למלאך של רחמים, כי ממשיכים לו חיות חדשה מצד הקדושה ונשאר בחיים.

נמצא לפי זה כי העושה רק תשובה מיראה הרי הוא בבחינת הורג נפש של המקטרג בשגגה, [כי בודאי היה חפץ להפוך אותו למלאך של רחמים ולהשאירו בחיים], וזהו שאמרו בגמרא שעל ידי תשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות, כי צריך כפרה על המקטרגים שנתבטלו מן העולם שלא הפכם למלאכי רחמים [ראה בענין זה גם ב"ערוגת הבשם" פרשת וישלח ד"ה ויירא יעקב הב'].

"ראשון לחשבון עוונות" על ידי תשובה מאהבה

והנה ידועים דברי ה"קדושת לוי" (פרשת וילך ד"ה מי אל כמורך), אשר דיבר בקדשו לבאר המדרש תנחומא (פרשת אמור סימן כב): **"ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון**

הוא והלא ט"ו יום הוא, ואת אמרת ביום הראשון, אלא ראשון הוא לחשבון עוונות". כי בראש השנה ויום הכפורים עושים כל ישראל תשובה.

אולם תשובה זו היא בדרך כלל תשובה מייראה, מחמת הפחד הגדול של יום הדין, כי המלך הקב"ה יושב על כס המשפט וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, אבל אחרי שעברו ימים הנוראים שאז סלח הקב"ה לכל עוונות ישראל, הנה כשמגיע חג הסוכות שאז יושבים ישראל בסוכה בצלא דמהימנותא, הרי הם עושים תשובה מאהבה מתוך שמחה והתעלות הנפש.

וכבר הזכרנו מאמרם (יומא פו:)‏ כי על ידי תשובה מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, ואילו על ידי תשובה מאהבה זדונות נעשות

לברך הפורש סוכת שלם עלינו, ולכן בחודש השביעי שבו יש כל המצוות הללו, מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, בין ישראל לאביהם שבשמים".

והביאור בזה כי כאשר אנו יושבים בבית אנו עסוקים גם בצרכינו הגשמיים, אבל כאשר אנו יושבים בסוכה בצלא דמהימנותא תחת כנפי השכינה, מגלה הקב"ה חביבתו אלינו לפרוש את כנפיו עלינו כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, על כן כמים הפנים אל פנים מתעורר אצלינו אהבה גדולה להקב"ה, ועל זה מסיים הזוהר הקדוש כי על חודש השביעי נאמר: **"מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה"**, בין ישראל לאביהם שבשמים.

הנה כי כן זהו ביאור המדרש, שגולים ישראל מביתם לסוכה לשבת תחת כנפי

ערוגת הבשם: על ידי תשובה מיראה הורג הקב"ה את המקטרג אבל בתשובה מאהבה נהפך המקטרג לסניגור

בחג הסוכות מוטלת עלינו העבודה לעשות תשובה מאהבה כדי להחיות את המקטרג בהפיכתו לסניגור

הגאון רבי דוד דייטש: "והשיב את אשמו בראשו", צריך להפוך הקטיגור שהולך בסוף לסניגור שהולך בראש

הסוכה היא שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח בצורת אות ה' ראשונה הרומזת על תשובה מאהבה

השכינה, ועל ידי זה כמים הפנים אל פנים מתעורר בנו אהבה גדולה לתקן כל מה שפגמנו בתשובה מאהבה, ועל ידי זה זדונות נעשות כזכיות, וממילא נמשכת חיות חדשה מצד הקדושה לכל אותם המלאכים שנברא מהעוונות.

"והשיב את אשמו בראשו"

נמצינו למדים מדברי ה"ערוגת הבשם" חידוש גדול, כי על ידי תשובה מאהבה לא רק שהזדונות עצמם נהפכים לזכיות, אלא זאת ועוד שגם מלאכי חבלה שנבראו מהעוונות אינם מתבטלים מן העולם אלא נהפכים למלאכי רחמים.

ויש להעיר כי רעיון נשגב זה מצינו גם כן בספר "אהל דוד" [הנדפס בספר "אמרי אש" "חומת אש" בני ברק תשס"ג] להגה"ק רבי דוד דייטש זצ"ל מגדולי תלמידי החתם סופר, אשר דיבר בקדשו לפרש הפסוק בפרשת נשא (במדבר ו ז): **"איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתוודו את חטאתם אשר עשו, והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו יוסף עליו ונתן לאשר אשם לו"**.

על פי מה ששיניו בגמרא (ע"ז ה:). **"כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך, וכל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין"**. ודקדק המהרש"א, למה אצל המצוה אמרו: **"מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא"**, ואילו אצל העבירה אמרו רק: **"מלפפתו ומוליכתו ליום הדין"**, ולא אמרו שמקדמתו והולכת לפניו. ותירץ בלשון קדשו:

"כבר הקדמנו בזה כי לפי המעשה נברא לו מלאך רוחני, אם סניגור ואם קטיגור, ושינה לשונו במצוה 'מקדמתו והולכת לפניו', ובעבירה 'מלפפתו ומוליכתו', על דרך משל כי למוליכין למקום שמחה וטובה, אין צריך המוליכו לאחוז

בידו, דודאי ילך אחר המוליכו ולא ישמט ממנו, כן הוא במצוה, אבל ההולך לגרדום צריך המוליכו ללפתו ולאחוזו שלא ישמט מליכך אחריו, כן הוא בעבירה".

כלומר משל למה הדבר דומה למלך גדול, ששלח את משרתו להביא שר חשוב אל המשתה אשר עשה, ואז כאשר הם באים למלך הולך השליח לפני השר להורות לו הדרך, כי אינו חושש שהשר יברח שהרי כבוד גדול הוא להשתתף בשמחת המלך. אבל אם המלך שולח את משרתו להוביל את אחד המורד במלכות לבית האסורים, כי אז המשרת הולך מאחורי הנידון למשפט כדי שלא יברח ממנו, וכך הסניגור שנברא מהמצוה מקדים ללכת לפני המקיים את המצוה כי אינו חושש שיברח.

וזהו שדקדקו לומר: **"כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא"**, כלומר שהסניגור שנברא מהמצוה מקדמתו ללכת לפניו, ועל זה מביא ראייה: **"שנאמר והלך לפניך צדקך" - "לפניך" דייקא**, כיון שאין כאן חשש שיברח, אבל אצל העבירה שנברא מקטרג שהוא מלאך חבלה, הנה עליו אמרו: **"כל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין"**, כי הולך מאחוריו לשמור עליו שלא יברח ממנו.

"והשיב את אשמו בראשו"

לפי זה אומר ה"אהל דוד" חידוש גדול, כי הן אמת שעל ידי העבירה נברא קטיגור, שהוא מלאך מחבל ההולך אחרי האדם ומלפפתו ומוליכו לגיהנם, אולם הרי שיניו בגמרא (יומא פו:)‏ כי על ידי תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות, נמצא כי על ידי זה נהפך גם הקטיגור לסניגור ומלאך רע נהפך למלאך טוב, ותחת אשר עד הנה הלך מאחורי האדם להובילו לגיהנם, הנה מעתה שנהפך לסניגור ילך לפני האדם כדי להוליכו לגן עדן.

וזהו פירוש הפסוק: **"איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא"**, שיברא מלאכי חבלה אשר ילכו אחריו להביאו לגיהנם, העצה על כך היא שיחזור בתשובה על עוונותיו: **"והתוודו את חטאתם אשר עשו"**, אולם מוסיף הכתוב להזהיר, שלא יסתפק בתשובה מיראה אשר זדונות נעשות כשגגות, אלא יעשה תשובה מאהבה ויגרום בכך, **"והשיב את אשמו בראשו"**, ששיב את **"אשמו"** הוא מלאך המקטרג שנברא מן העבירה, ששיב לעמוד **"בראשו"** מלפניו ולא לאחוריו. אלו תוכן דבריו המתוקים.

ויש להוסיף תבלין לפרש לפי זה המשך הכתוב: **"והשיב את אשמו בראשו וחמישיתו יוסף עליו"**, על פי הידוע כי תשובה מאהבה היא מאות ה' ראשונה של השם הוי"ה ברוך הוא, כמו שכתב ה"בני יששכר" (ניסן מאמר ג אות ד): **"תשובה מאהבה בבחינת ועשה טוב הוא בבחינת ה' ראשונה"**. וזהו רמז הכתוב: **"והשיב את אשמו בראשו"**, ששיב את המלאך המקטרג שילך **"בראשו"** מלפניו ולא לאחוריו, אמנם התנאי לכך הוא: **"וחמישיתו יוסיף עליו"**, שיעשה תשובה מאהבה שהיא ה' ראשונה.

יومتק להבין בזה מה ששיניו בגמרא (סוכה ו:)‏: **"תנו רבנן שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח"**. וכתבו ה"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן רלב), ה"סמיכות חכמים" (הקדמה) והשל"ה הקדוש (מסכה סוכה) הענין בזה, כי הסוכה היא בצורת אות ה' שיש בה שתי דפנות שלימות והדופן השלישי רגל האות ה' היא בבחינת טפח עכדה"ק. אך לפי האמור יש לבאר הענין בזה, כי הסוכה היא בבחינת ה' ראשונה מהשם הוי"ה, אשר משם נמשכת תשובה מאהבה להפוך את הזדונות לזכיות.